

Mgr Marek Truszkowski
Wydział Archeologii UW

**Wstępne wyniki sondażowych badań archeologicznych realizowanych na
dziedzińcu pałacu Tyszkiewiczów-Potockich w Warszawie zlokalizowanego na terenie
Kampusu Głównego Uniwersytetu Warszawskiego (działka nr. ew 36/3)**

Zagadnienia wstępne

Na podstawie decyzji Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (WA.5161.1.32.2021.JG, A-1244) z 21 kwietnia 2021 r. na terenie dziedzińca pałacu Tyszkiewiczów-Potockich położonego przy ul. Krakowskie Przedmieście 32 w Warszawie, w dniach od 5 do 29 lipca 2021 r. zrealizowano etap sondażowych badań archeologicznych, zgodnych z programem badań archeologicznych. Na podstawie wyników prospekcji terenu georadarem, poprzedzającej prace archeologiczne oraz uwzględniając przebieg współczesnych mediów wytyczono 4 wykopy badawcze na terenie dziedzińca (ryc. 1):

- Wykop I o wymiarach 3x10 m (powierzchnia 0,3 a), zlokalizowany w północnej części dziedzińca.
- Wykop II o wymiarach 2x15 m (powierzchnia 0,3 a), zlokalizowany we wschodniej części dziedzińca.
- Wykop III o wymiarach 3x6 m (powierzchnia 0,18 a), zlokalizowany w południowo-zachodniej części dziedzińca.
- Wykop IV o wymiarach 2x3 m (powierzchnia 0,06 a), zlokalizowany w południowo-zachodniej części dziedzińca.

Teren przed rozpoczęciem prac archeologicznych stanowił plac pokryty asfaltem na wysokości ok. 109,50 m n.p.m. Obszar badań został ogrodzony i zabezpieczony. Asfalt oraz zalegające poniżej podsypka i warstwa niwelacyjna w postaci żółtego piasku zostały usunięte mechanicznie przy pomocy koparki, przez firmę zewnętrzną. Od poziomu ok. 109,10 m n.p.m. eksplorację nawarstwień kulturowych prowadzono przy użyciu narzędzi ręcznych.

Wykop I

W wykopie I w części zachodniej i centralnej rejestrowano niezaburzony układ nawarstwień kulturowych (ryc. 2). W pierwszej kolejności usunięto warstwy zasypów gruzowych składających się z fragmentów gruzu ceglanego różnej wielkości zalegających w brązowych i szarych piaskach przemieszanych z miałem ceglanym. Warstwy te zalegały do poziomu ok. 108,70 m n.p.m. Zabytki odkryte w trakcie eksploracji tych warstw wstępnie datuje się na XIX-XX w. Poniżej znajdowała się warstwa niwelacyjna w postaci zwartej, ciemnożółtej gliny o miąższości 10-15 cm. Następnie odsłonięto przemieszane ciemnoszare i brązowe piaski. Warstwy te narastały w trakcie użytkowania dziedzińca zapewne w XVIII i XIX w. Wśród zabytków znajdowały się m.in. liczne fragmenty potłuczonych naczyń ceramicznych, fragmenty szkła butelkowego, fajek ceramicznych oraz krótkich gwoździ (zapewne do podkuwania koni). Poniżej na poziomie ok. 108,00 m n.p.m. w zachodniej części wykopu odkryto fragment posadzki/bruku z cegieł ułożonych w podsypce piaskowej (ryc. 3). Na tej samej wysokości w centralnej części wykopu znajdowały się pozostałości nieokreślonej budowli. Wzniesiono go z drewna, ale stopień jego zachowania uniemożliwił określenie rodzaju konstrukcji. Fundament budynku zachował się fragmentarycznie jedynie w najniższej części, elementy drewniane widoczne były w postaci negatywów. Do wzmocnienia części ścian użyto kamieni, zaś posadzkę ułożono z cegieł. Poniżej rejestrowano warstwy o nieznacznej miąższości, które ogólnie datować należy na okres nowożytny. Dokładne ustalenia chronologii możliwe będzie po zakończeniu analizy zabytków ruchomych.

W odległości ok. 7 metrów od zachodniej ściany wykopu zarejestrowano wkop powstały w XX w. Na jego dnie, na wysokości 108,40 m n.p.m. znajduje się żeliwna rura (ryc. 4). Opada w kierunku północnym do wysokości 108,15 m n.p.m. Rura jest nieaktywna oraz pęknięta. Na wschód od odkrytej rury znajduje się głęboki wkop/lej wypełniony luźnym gruzem ceglanym. Powstanie tego wypełniska może być związane działaniami wojennymi lub porządkowaniem terenu po II Wojnie Światowej. Ze względów bezpieczeństwa (niestabilne ściany wykopu) eksplorację wkopu zakończono na poziomie 107,10 m n.p.m. nie osiągając jego dna.

Poziom warstwy geologicznej od, którego nie rejestrowano śladów działalności człowieka znajduje się na wysokości ok. 107,60 m n.p.m.

Wykop II

W wyniku prac w wykopie II odsłonięto fragment bruku kamiennego (ryc. 5) oraz fundament budynku, który należy wiązać ze stajniami stojącymi na tyłach pałacu od końca XVIII w. (ryc. 6, 7). Fundament i ściany stajni wymurowane były z cegły. Grubość murów wynosi 60 cm. Odsłonięty fragment konstrukcji stanowił zachodnią ścianę budynku, jej długość wynosi 9,5 m. Mur zachowany

jest w dobrym stanie. Zachowana korona muru znajduje się na wysokości ok. 108,50 m n.p.m. natomiast posadowienie fundamentu na ok. 107,40 m n.p.m.

Ściany stajni biegnące w osi wsch.-zach. zostały przecięte przez wkop, w którym wymurowany został kanał burzowy (ryc. 8). Został on odsłonięty wzdłuż wschodniej ściany wykopu na odcinku długości 13 m. Biegnie on od studzienki zlokalizowanej w odległości ok. 1,5 m od południowej krawędzi wykopu II w kierunku południowym (ryc. 9). Szczyt kanału przy studzience znajduje się na wysokości 108,80 m n.p.m. i opada ku płn. do wysokości 108,25 m n.p.m. przy płn. ścianie wykopu. Strop studzienki znajduje się na wysokości 109,15 m n.p.m. Kanał ten należy wiązać z „lindleyowskim” systemem kanalizacyjnym z 2 poł. XIX w.

Poza opisanymi relikami architektury w południowej części wykopu II zarejestrowano głębokie wkopy, w których ułożone są rury. Pierwsza żeliwna na wysokości 108,00 m n.p.m. wychodzi ze wsch. ściany wykopu ok. 80 cm na płn. od płd. krawędzi wykopu II po czym zakręca w kierunku płd.-zach. wchodząc w płd. ścianę wykopu. Poniżej na poziomie 107,45 m n.p.m. znajduje się rura ceramiczna biegnąca w osi wsch.-zach.

Wykop III

W wykopie III rejestrowano głównie zasypy wkopów nowożytnych (ryc. 10). Składały się na nie duża ilość fragmentów gruzu ceglanego oraz piaski przemieszane z miałem ceglanym. W trakcie ich eksploracji znaleziono bardzo dużą ilość zabytków ruchomych w tym fragmenty potłuczonych naczyń glinianych, szkła okiennego i butelkowego, kafli piecowych, fajek ceramicznych, monety, gwoździe żelazne (do podkuwania koni), podkowy, elementy uprzęży końskiej i inne. Charakter zasypów nie pozwala na dokładne ustalenie ich chronologii, a pozyskany z niego zbiór datowany jest szeroko na XVII-XIX w. Warstwy kulturowe zachowały się szczątkowo jedynie we wschodniej części wykopu, dzięki czemu ustalono, że strop calca znajdował się na poziomie ok. 108,00 m n.p.m.

Zarówno zachowane szczątkowo nawarstwienia jak i wkopy nowożytne zostały przecięte przez głęboki wkop biegnący w osi wsch.-zach. Na jego dnie, na poziomie 106,85 odsłonięto ceramiczną rurę, która zapewne łączy się z rurą odkrytą w wykopie II.

Wykop IV

W wykopie po usunięciu wierzchnich warstw zasypów gruzowych odsłonięto murowany kanał analogiczny do kanału odkrytego w wykopie II (ryc. 11). Jest on elementem sieci kanalizacyjnej z 2 poł. XIX w. Biegnie w poprzek wykopu w osi płd.-zach. płn.-wsch.

Wkop na kanał burzowy przeciął nawarstwienia kulturowe na większości powierzchni wykopu IV. Zachowały się one jedynie na niewielkim obszarze przy płn.-zach. narożniku wykopu. Ich łączna miąższość wynosi ok. 1,5 m i zalegają do poziomu 107,95 m n.p.m.

Podsumowanie

W toku prac w wykopach rejestrowano nawarstwienia kulturowe o łącznej miąższości ok. 2-2,2 m związane z użytkowaniem tego terenu w okresie nowożytnym (od XVII do XX w.). Nienaruszony ich układ zachował się jedynie w północnej i środkowej części wykopu I, w której odkryto także relikty zabudowy gospodarczej z okresu XVII-XVIII wieku. Warstwy w wielu miejscach, szczególnie w wykopach II, III i IV, są jednak znacznie zniszczone wkopami z XIX i XX w. i zachowały się jedynie w niewielkich odcinkach. Część wkopów, na dnie których ułożone są żeliwne i ceramiczne rury, przecina wszystkie warstwy archeologiczne oraz calec. W wyniku prac w wykopie II odsłonięto fragment bruku kamiennego oraz pozostałości zabudowy murowanej, zapewne związane ze stajniami zlokalizowanymi na dziedzińcu pałacu. Wzdłuż wschodniego profilu wykopu II odsłonięto fragment murowanej studzienki kanalizacyjnej oraz murowany kanał biegnący w osi S-N, który należy wiązać z systemem kanalizacyjnym z 2 poł. XIX w. Strop kanału znajduje się ok. 1 m poniżej obecnego poziomu asfaltu. Kanał tego samego typu odsłonięto również w wykopie IV, biegnie on w osi SW-NE.

Podczas badań archeologicznych pozyskano kilkutysięczny zbiór zabytków ruchomych, które obecnie poddano inwentaryzacji. W zbiorze przeważają znaleziska naczyń i kafli ceramicznych oraz kości zwierzęcych, ale liczne są także znaleziska szklane oraz wyroby metalowe. Wstępne datowanie zbioru przypada na czas od XVII do XX wieku, przy czym najwięcej pochodzi z okresu od końca XVIII do XIX wieku.

Wnioski konserwatorskie

Odkrycia poczynione podczas prac wykopaliskowych potwierdzają założenia badawcze określone w programie. Dotyczą one charakteru i chronologii najstarszych nawarstwień, datowanych na XVII-XVIII wiek. Ustalono również orientacyjny zasięg zabudowy stajni pałacowych z końca XVIII i XIX wieku. Stwierdzono jednak znaczny stopień zniszczeń poziomów użytkowych dziedzińca pałacu z okresu XIX i pierwszej połowy XX wieku. W istotny sposób wpłynęły na to instalacje sanitarne i techniczne budowane na tym terenie od XIX wieku. Starsze spośród nich to kanały burzowe, tzw. „lindleyowskie”, wznoszone w końcu XIX wieku, ale ponadto pod wkopy rury kanalizacyjne z drugiej połowy XX wieku.

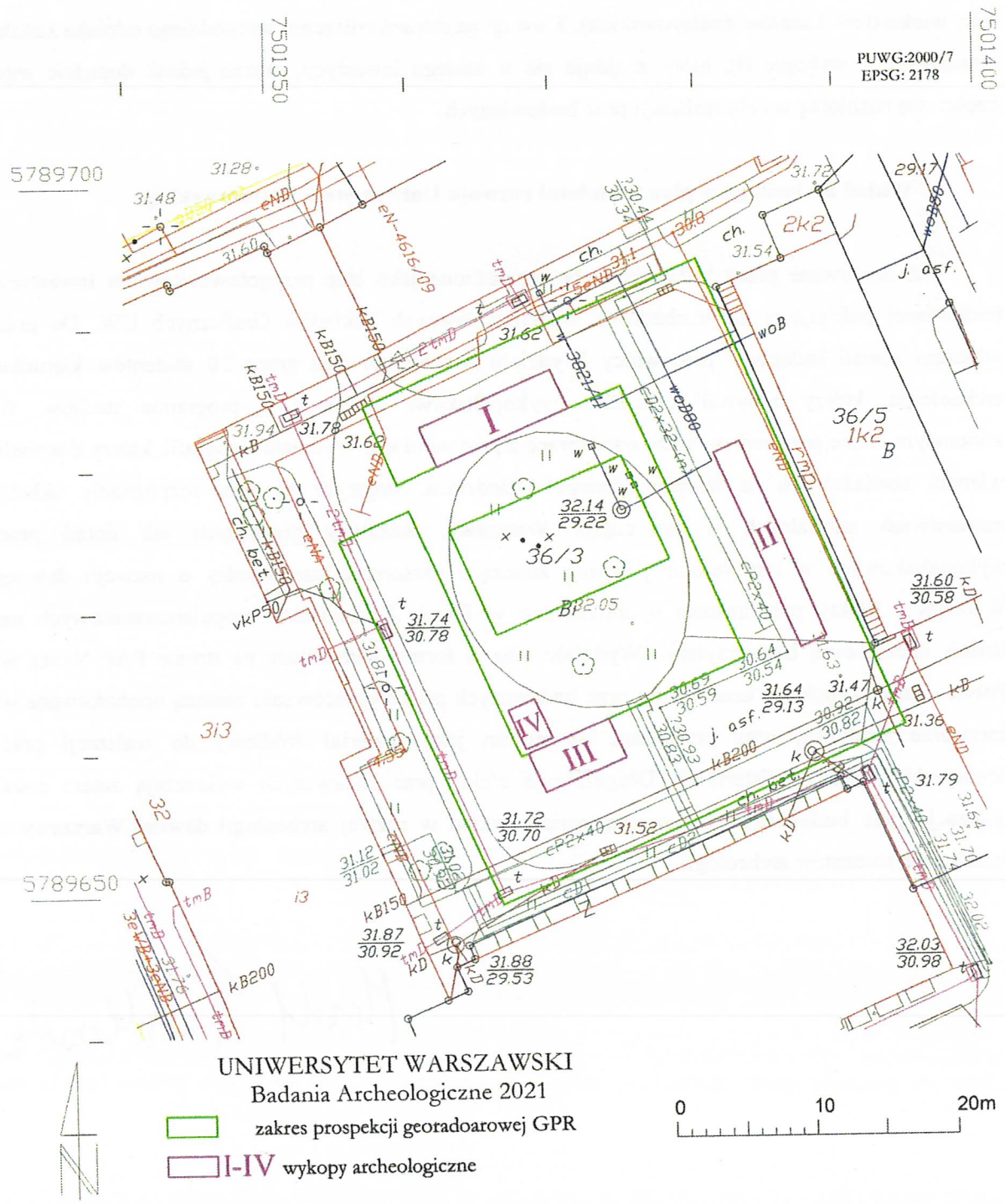
Poczynione ustalenia pozwalają stwierdzić, że w zasięgu inwestycji znajdują się warstwy kulturowe, które po ich dalszym rozpoznaniu (II etap badań), nie zagrażają realizacji inwestycji. W odniesieniu do odkrytych reliktyw zabudowy należy stwierdzić, że pochodzą one z końca XIX wieku, zachowały się w stanie szczątkowym i po ich zadokumentowaniu możliwa jest ich rozbiórka i realizacja prac budowlanych. W lepszym stanie zachowały się relikty instalacji sanitarnych z końca

XIX wieku (tzw. kanałów lindleyowskich). Z uwagi na stopień zniszczeń wschodniego odcinka kanału (studzienki w wykopie II), który znajduje się w zasięgu inwestycji, można jednak dopuścić jego częściową rozbiórkę w celu realizacji prac budowlanych.

Wkład archeologii w plan wieloletni rozwoju Uniwersytetu Warszawskiego

Zrealizowane prace badawcze były prowadzone jako etap przygotowawczy dla inwestycji budowlanej polegającej na przebudowie budynku dawnych Zakładów Graficznych UW. Do prac włączeni zostali badacze – pracownicy Wydziału Archeologii oraz grupa 20 studentów kierunku archeologia, którzy odbywali ćwiczenia wykopaliskowe określone w programie studiów. W końcowym etapie prac podjęto także współpracę z pracownikami Wydziału Geografii, którzy dokonali wierceń sondażowych na terenie Górnego Dziedzińca, mających na celu rozpoznanie układu nawarstwień naturalnych w tej części Warszawy. Rezultaty pierwszych jak dotąd prac wykopaliskowych w tym rejonie pozwolą znacząco rozszerzyć stan wiedzy o rozwoju dawnej Warszawy. Efekty prac zostaną opublikowane w formie komunikatów popularnonaukowych na stronie internetowej Uniwersytetu i Wydziału oraz w formie komunikatu na stronie PAP Nauka w Polsce. Zabytki ruchome oraz wyniki prac badawczych po ich opracowaniu zostaną opublikowane w literaturze naukowej oraz przekazane studentom jako materiał źródłowy do realizacji prac licencjackich oraz magisterskich. Długofalowe efekty prac badawczych wykraczają zatem poza realizację prac budowlanych i pozwolą wnieść wkład w rozwój archeologii dawnej Warszawy i kształcenie studentów archeologii.

Marcel Truszkowski

Ryc. 1 Plan sytuacyjny z zaznaczoną lokalizacją wykopów archeologicznych (wyk. W. Małkowski).

Ryc. 2 Profil południowej ściany wykopu I.

Ryc. 3 Bruk ceglany oraz relikty budynku odsłonięte w wykopie I.

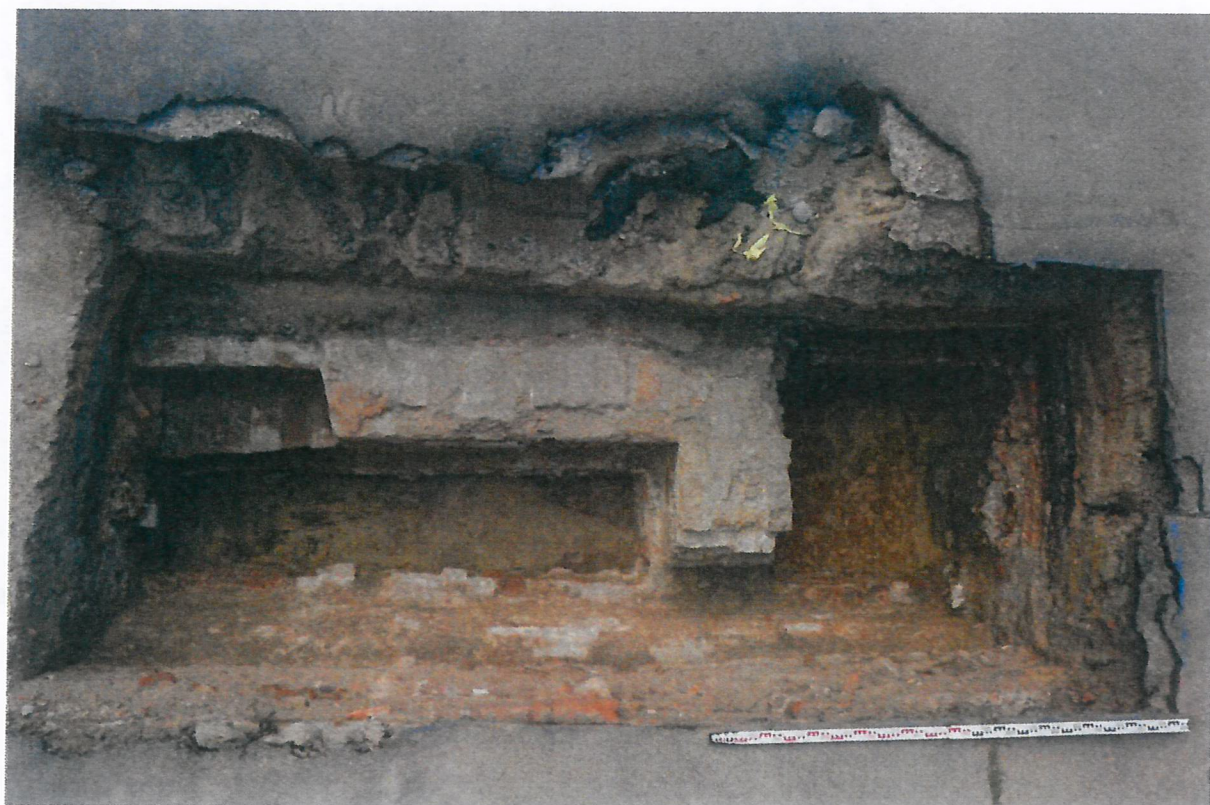
Ryc. 4 Wkopy we wschodniej części wykopu I. Widok w kierunku północnym.

Ryc. 5 Bruk kamienny oraz relikty architektury widoczne w południowym odcinku wykopu II.

Ryc. 6 Mur stajni w centralnym odcinku wykopu II.

Ryc. Mur stajni odsłonięty w północnym odcinku wykopu II.

Ryc. 8 Kanał burzowy widoczny we wschodniej ścianie wykopu II. Odcinek północny.

Ryc. 9 Studzienka kanalizacyjna oraz kanał burzowy w południowym odcinku wykopu II. Po lewej widoczny wkop na rury oraz szczątkowo zachowane nawarstwienia kulturowe.

Ryc. 10 Południowa ściana wykopu III.

Ryc. 11 Kanał burzowy odkryty w wykopie IV.

